

سخن سردیبر

نام‌های جغرافیایی به مثابه بخشی از میراث فرهنگی

○ دکتر عبدالرسول خیراندیش

بر خلاف آنچه که تصور می‌شود گذشته‌ها می‌میرند، چنین نیست. واقعیت آن است که همواره تمام یا قسمتی از گذشته‌ها حضور و فعلیت خود را حفظ می‌کنند. شاید از این روست که گذشته را به گذشته دور و گذشته نزدیک تقسیم می‌کنند. حتی بخشی از گذشته هرگز از حضور در حال باز نمی‌ماند و به همین جهت می‌توان بدان عنوان تاریخ زنده (living history) داد.

نام‌های جغرافیایی را می‌توان تاریخ زنده نامید. این از آن روست که نام‌های جغرافیایی، زمانی به وسیلهٔ مردمانی وضع شده‌اند و سپس سالها، سده‌ها و حتی هزاران سال حفظ شده و ادامه یافته‌اند. همه نام‌های جغرافیایی از این رو دارای سابقه‌ای تاریخی هستند. از این نظر نیز شباهت بسیار به آثار تاریخی می‌یابند. با این تفاوت که آثار تاریخی ساکت و خاموش هستند و به کمک باستان‌شناس و مورخ مطرح می‌شوند اما نام‌های جغرافیایی به دلیل کاربردی که در زندگی مردمان و فرهنگ و ارتباطات دارند همواره زنده و گویا محسوب می‌شوند. لذا این نگارنده بر آن است که همان حکمی که بر میراث فرهنگی اعم از مادی و معنوی جاری است برای نام‌های جغرافیایی نیز جاری خواهد بود. در نتیجه، نحوه نگاه ما به نام‌های جغرافیایی شباهت تام به میراث فرهنگی خواهد یافت و همه وظایفی را که دولت و مردم و دانشمندان در قبال میراث فرهنگی دارند، در مورد آنها نیز خواهند داشت. پذیرش چنین دعوایی بدون شک تا حدی مشکل خواهد بود. زیرا ما با نام‌های جغرافیایی زندگی می‌کنیم و آنها همواره بخشی از فرهنگ مکتوب و شفاهی ما را تشکیل می‌دهند. در مراودات و ارتباطات عمومی و علمی نیز آنچنان رایج هستند که توجه خاصی را جلب نمی‌کنند تا آن هنگام که «حساسیتی» را موجب شوند. در این حالت است که اهمیت می‌یابند و گاه چنان محل توجه واقع می‌شوند که مسائل داخلی و خارجی کشورها را هم تحت تأثیر قرار می‌دهند.

فاصلهٔ «اهمیت» و «حساسیت» یک نام جغرافیایی نزد ملت‌ها را می‌توان با این توضیح روشن ساخت. برای مردمانی که به اقتضای ضروریات زندگی و بر مبنای نیازهای فرهنگی برای هر مکانی نام خاصی در

نام‌های جغرافیایی را می‌توان تاریخ زنده نامید. این از آن روست که نام‌های جغرافیایی، زمانی به وسیلهٔ مردمانی وضع شده‌اند و سپس سالها، سده‌ها و حتی هزاران سال حفظ شده و ادامه یافته‌اند. از این نظر نیز شباهت بسیار به آثار تاریخی می‌یابند

نظر می‌گیرند، اطلاق نام حکایت از اهمیت آن دارد. زیرا یک نام از میان نام‌های بسیار انتخاب می‌شود و این انتخاب تا آن اندازه مهم است که علی‌الاصول تا بعدها نیز بر آن صحنه گذاشته می‌شود و کاربرد آن ادامه می‌یابد. همه ملاک‌ها و معیارهایی که در انتخاب هر نامی و برای نامیدن هر پدیده‌ای وجود دارد - اعم از تلفظ و معنی - برای نام‌های جغرافیایی نیز مطرح است و نشانگر جهان‌بینی، اعتقادات، فرهنگ، سلیقه، علاقه، آرزوها و مواردی از این قبیل است. اما پس از انتخاب نام و رواج آن، یعنی با گذر زمان، شرایط تازه‌ای پدید می‌آید، چنانکه «اهمیت» به صورت «حساسیت» جلوه‌گر می‌شود. زیرا برای مردمانی که در یک نام جغرافیایی، تاریخ، سرگذشت، خاطره، منافع و به طور کلی بخشی از «وجود» خود را می‌بینند، نام جغرافیایی در مرتبه و موقعیت «حساسیت» قرار می‌گیرد. این نوشته بر آن نیست که نام جغرافیایی در موقعیت مطلق آن را که بازگوکننده «اهمیت» است بررسی کند، بلکه به شرایطی نظر دارد که نام جغرافیایی در آن «حساسیت» می‌یابد و منزلتی از «سرنوشت ساز» شدن پیدا می‌کند و چنین حالتی آن گاه حادث می‌شود که «نام جغرافیایی» اعم از آنکه درباره روستاها، رودها، کوهها، شهرها، ... باشد، در چهره تاریخ یک ملت ظاهر می‌شود و کلیه تبعات و نتایج یک پدیده تاریخی، آنهم از نوع تاریخ زنده را که جزئی از حیات فعال یک جامعه محسوب می‌شود، متجلی می‌سازد.

چنانکه گفته شد این نوشته درصدد است نام جغرافیایی را به عنوان مقوله‌ای از میراث فرهنگی مورد بررسی قرار دهد. لذا همه آثار حقوقی، علمی، سیاسی و فرهنگی مترتب بر میراث فرهنگی را برای نام‌های جغرافیایی نیز جاری و ساری می‌داند که یک نمونه از آن تحقیقات توپونومی toponomy (وجه تسمیه مکان‌ها) است. بدین لحاظ دولت و ملت، هم در قبال انتخاب نام مناسب برای یک مکان دارای مسئولیت هستند و هم در مورد حفظ یک نام جغرافیایی مسئولیت دارند. امروزه در کشورهای مختلف جهان برای ثبت و ضبط صحیح نام‌های جغرافیایی، تعریف آنها و نیز کاربرد دقیق آنها در نقشه‌ها، نشانی‌ها و امور علمی و ارتباطی توجهی خاص صورت می‌گیرد. در کشور ما نیز خوشبختانه این امر مورد توجه قرار گرفته و در سطوح شهر و استان و کشور هر روزه با دقت بیشتری نسبت به انتخاب اسامی برای اماکن اقدام می‌شود که امید است روزبه‌روز بهتر شود.

تشکیل «کمیته یکسان‌سازی نام‌های جغرافیایی» در سازمان نقشه‌برداری نیز گام مثبتی در همین راستاست. علاوه بر ابعاد ملی، در سطح جهانی نیز امروزه نام‌های جغرافیایی با دقت خاصی ضبط شده و به کار گرفته می‌شوند.

جغرافیا امروزه دانشی پیشرو، فنی و با ضوابط علمی و تحقیقی بسیار دقیق است. روز به روز نیز اهمیت و نقش آن در برنامه‌ریزی‌ها و تصمیم‌گیری‌ها افزون‌تر می‌شود. در این راستا جغرافیا از دانش‌های مختلف بشری بهره می‌گیرد. اکنون توجه به نام‌های جغرافیایی موجب شده است تا رابطه قوی‌تری میان دانش جغرافیا با زبان‌شناسی، ادبیات و تاریخ پدید آید. امید آن است که نتایج این رویکرد، به توسعه هرچه بیشتر دانش جغرافیایی میان مردم و تصمیم‌گیران منجر شود. زیرا تأثیر جغرافیا بر دانش و بینش و اجرا در هر فعالیت اقتصادی و انسانی بسیار زیاد است.

کتاب ماه تاریخ و جغرافیا امیدوار است با جلب مشارکت استادان، صاحب‌نظران و علاقه‌مندان به دانش جغرافیا امکان اطلاع‌رسانی بیشتری در این زمینه داشته باشد. این شماره از کتاب ماه تاریخ و جغرافیا که با همکاری آقای ایراندوست شکل گرفته امید است که به ویژه نامه‌هایی خاص مباحث جغرافیایی منتهی شود.